7-SINFDAN BOSHLAB PISA YONDOSHUVI ASOSIDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI

Turg‘inova Yoqutxon Doniyor qizi,
Abdulla Avloniy nomidagi pedagogika mahorat milliy instituti magistranti
tel: 94-402-05-09
e-mail: turginovay@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada umumta’lim maktablarining 7-sinflarida PISA (Programme for International Student Assessment) yondashuvi asosida o‘qish savodxonligini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik samaradorligi tahlil qilinadi. Avvalo, 7-sinf o‘quvchilariga o‘qish savodxonligi nima ekanligini tushuntirish va matnlarni qanday o‘zlashtirish lozimligi bo‘yicha to‘g‘ri yondashuvlarni shakllantirish hozirgi PISA talablarining asosiy qoidalaridan biri hisoblanadi.*

Tadqiqotda PISA o‘qish savodxonligining asosiy komponentlari – matnni tushunish, talqin qilish, baholash va undan foydalanish ko‘nikmalarini ona tili darslariga integratsiya qilishning pedagogik samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari PISA yondashuvi o‘quvchilarning funksional savodxonligi va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Amaldagi darsliklardagi matnlar bilan PISA darajasidagi matnlarning solishtirma tahlili amalga oshiriladi hamda olingan natijalar kuzatiladi. Matnni o‘qib tushunishga oid topshiriqlar ishlab chiqilib, ularni raqamli texnologiyalar asosida bajarish ta’lim sifatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *PISA, o‘qish savodxonligi, funksional savodxonlik, ona tili ta’limi, matnni o‘qib tushunish, ta’limda integratsiya.*

Эффективность развития читательской грамотности с 7класса на основе подхода PISA

Тургинова Екутхон кызы,
Магистрант Национального института Педагогического мастерства имени Абдуллы Авлони

Аннотация: *В данной статье анализируется педагогическая эффективность формирования и развития читательской грамотности у учащихся 7-х классов общеобразовательных школ на основе подхода PISA (Программа международной оценки учащихся). Прежде всего, разъяснение учащимся 7-го класса сущности читательской грамотности и способов правильного восприятия текстов рассматривается как одно из ключевых требований современных стандартов PISA.*

В исследовании анализируется педагогическая эффективность интеграции основных компонентов читательской грамотности PISA – понимания, интерпретации, оценки и использования текстов – в уроки родного языка. Результаты исследования подтверждают, что подход PISA способствует развитию функциональной грамотности и критического мышления учащихся. Проводится сравнительный анализ текстов из учебников и текстов уровня PISA, а также анализируются полученные результаты. Разрабатываются задания, направленные на понимание прочитанного текста, выполнение которых с использованием цифровых технологий повышает качество образования.

Ключевые слова: *PISA, читательская грамотность, функциональная грамотность, обучение родному языку, понимание прочитанного, интегративное образование.*

The effectiveness of developing reading literacy based on the PISA approach from 7th grade

Turginova Yoqutxon Doniyor qizi,
Master's student of the National Institute of Pedagogical Skills named after Abdulla Avloni

Abstract: *This article analyzes the pedagogical effectiveness of developing and enhancing reading literacy in 7th-grade students of general secondary schools based on the PISA (Programme for International Student Assessment) approach. The fundamental principle of current PISA requirements is to explain the essence of the reading literacy to 7th-grade students and how to formulate comprehension skills of acquiring the content of text.*

The study explores the pedagogical effectiveness of integrating the main components of PISA reading literacy, such as understanding, interpreting, evaluating, and using texts, into Native Language(Mother Tongue) lessons. The research results ensures that the PISA approach contributes to the development of students' functional literacy and critical thinking skills. The study comparatively ananlyzes texts used in the current textbooks and PISA-level texts as well as reviews the obtained results. Developed reading comprehension tasks and implementing these tasks using digital technologies serves to improve the quality of education.

Keywords: *PISA, reading literacy, functional literacy, native language (Mother Tongue)education, reading comprehension of the text, integration in education.*

PISA – bu 15 yoshli o'quvchilarning savodxonligini baholashga qaratilgan xalqaro dastur bo'lib, u o'quvchilarning hayotga tayyorgarlik darajasi va funksional savodxonligini aniqlashga xizmat qiladi. PISA tadqiqotlari doirasida o'quvchilarning o'qish (matnni tushunish), matematika va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajalari baholanadi. Ushbu maqolada PISA dasturining o'qish savodxonligi yo'nalishi asosida matn bilan ishlash metodlari va ularni 7-sinf o'quvchilarida shakllantirish masalalari yoritiladi.

O'qish savodxonligi – shaxsning o'z bilim va salohiyatini rivojlantirish, jamiyatda munosib o'rin egallash maqsadida matnlarni tushunish, ulardan foydalanish, ular ustida mulohaza yuritish va baholash qobiliyatidir [2].

PISA yondashuvida rivojlangan mamlakatlar bilimlarni yodlashga asoslangan ta'limdan voz kechib, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish, bilimlarni tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan konsepsiyalarni joriy etmoqda. Bu jarayon xalqaro miqyosda muhim ahamiyat kasb etadi.

PISA natijalari ta'lim siyosatini takomillashtirish, o'quv dasturlarini yangilash va samarali o'qitish metodlarini ishlab chiqishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, umumta'lim maktablarining 7-sinf ona tili darslarida o'qish savodxonligini fanlararo integratsiya asosida rivojlantirish taklif etiladi. Integratsiyalashgan matnlar bilan ishlash jarayonini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi.

7-sinfdan boshlab matn mazmunini chuqur anglash ko'nikmalarining shakllanishi o'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida o'qish bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelmasligini ta'minlaydi hamda 15 yoshda o'tkaziladigan PISA xalqaro baholash dasturida yuqori natijalarga erishishiga zamin yaratadi. O'qish savodxonligi PISA dasturidagi asosiy tarkibiy qism bo'lib, u faqat matnni tushunishni emas, balki matn tahlili, kritik fikrlash, ma'lumotni ishon-

chlilik va ma’no jihatidan baholash, jamiyatda ishtirok etishni ham o‘z ichiga oladi[6].

Psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, 7-sinf o‘quvchilarida diqqatning barqarorligi va hajmi ortadi, biroq u hali to‘liq ixtiyoriy xarakterga ega emas. Shu sababli matn hajmi, mazmuni va murakkabligi o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos bo‘lishi zarur [1].

PISA yondashuvida o‘qish savodxonligi an’anaviy o‘qish ko‘nikmalaridan farqli ravishda funksional xarakterga ega bo‘lib, o‘quvchining axborotni anglash, qayta ishlash va baholash qobiliyatlarini qamrab oladi [4]. Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, bunday yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga hamda muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [3].

7-sinf ona tili darslariga PISA topshiriqlari va matnlarini integratsiya qilish jarayoni o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos, sodda va tushunarli mezonlar asosida tashkil etilishi lozim. Bunda topshiriqlar murakkablik darajasi jihatidan soddalashtirilgan bo‘lsa-da, ularning mazmuniy va kognitiv talablari PISA tadqiqotida 15 yoshli o‘quvchilar uchun belgilangan baholash mezonlariga moslashtirildi. Avvalo, 7-sinf o‘quvchilarini faqat tez va ravon o‘qishga emas, balki matn mazmunini chuqur anglashga, asosiy g‘oya va muallif fikrini tahlil qilishga, shuningdek, muhim va ikkilamchi axborotlarni mustaqil ravishda ajrata olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirish muhim hisoblanadi. Mazkur yondashuv o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirib, matnga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi.

Topshiriqlar o‘quvchilarning yoshiga mos kognitiv darajada, ya’ni sodda, aniq va bosqichma-bosqich tuzilgan bo‘lishi lozim. O‘quvchilar uchun tanlanadigan matnlar kundalik hayotga yaqin, bolalarning qiziqishlariga mos, qisqa va mazmunli bo‘lishi talab etiladi. Bu jarayonda o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi ortadi hamda o‘qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Shu bilan birga, 7-sinf o‘quvchilarida turli janrdagi va formatdagi matnlar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega, chunki PISA topshiriqlarida real hayotdagi axborot manbalari bilan ishlashga alohida e’tibor qaratiladi.

Keyingi bosqichda tanqidiy fikrlashning boshlang‘ich darajasiga oid topshiriqlarni qo‘llash 7-sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishga, ularni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishga yordam beradi. Ushbu sinf bosqichida PISA yondashuvi asosida baholash, xatoga yo‘l qo‘yishdan qo‘rqmaslik hamda xatolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir.

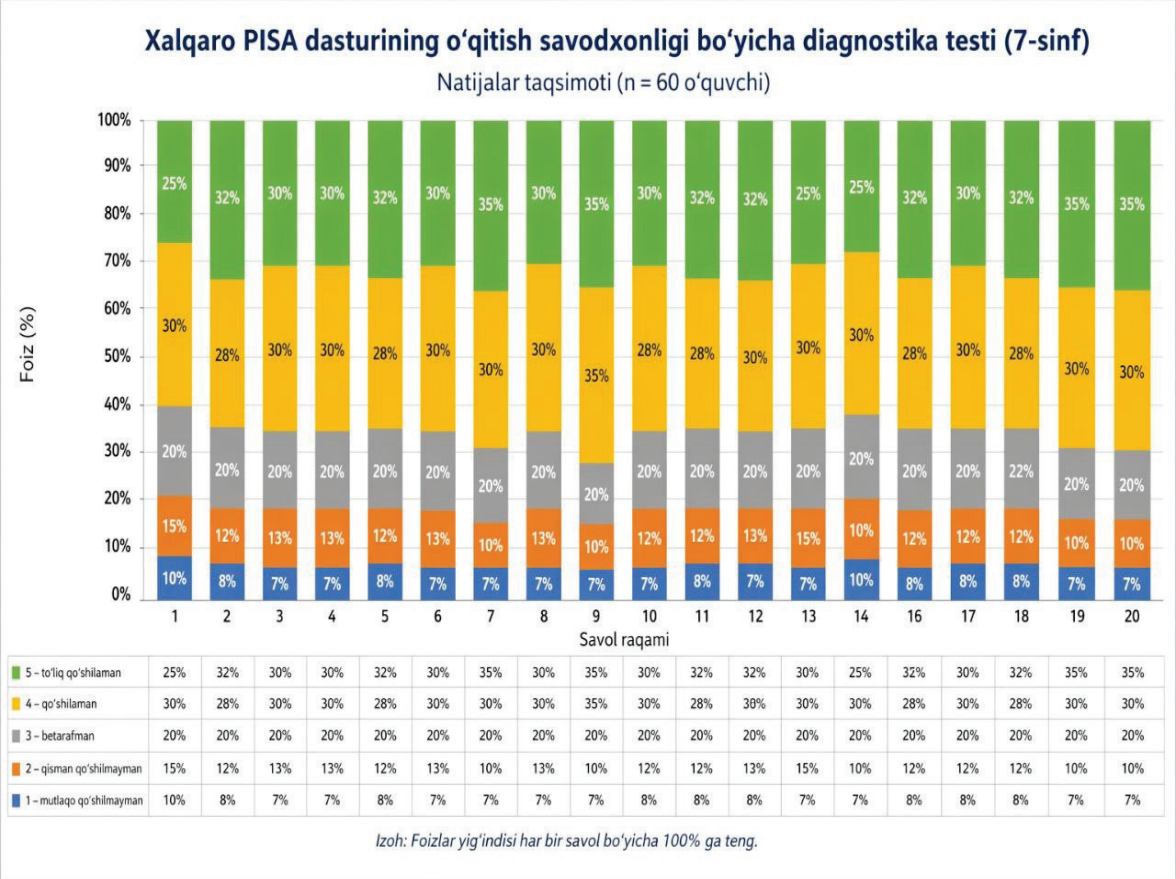
Ona tili va adabiyot darslarida PISA yondashuvini qo‘llash bo‘yicha tajriba-sinov o‘tkazish jarayonida sinflarni taqsimlash orqali natijalarni solishtirish va baholash imkoniyati yaratildi. Ushbu tajriba- sinovda Toshkent viloyatining Parkent tumanidagi 1-sonli maktabning 7-sinf o‘quvchilari tanlandi. Avvalo, 7-sinf o‘quvchilaridan PISA tadqiqotining o‘qish savodxonligi bo‘yicha diagnostika so‘rovnomasi o‘tkazildi. Bu so‘rovnomada 60ta 7-sinf o‘quvhilari ishtirok etdi.

1-mutlaqo qo‘shilmayman. Bu darajadagi o‘quvchilarning foiz ko‘rsatkichi kam. Ammo bu testdan ko‘rinib turbdiki, ayrim o‘quvchilar matnni tushunishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishini va o‘qish savodxonligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha yordamga muhtoj ekanligi ko‘rsatadi.

2-qisman qo‘shilmayman. Ushbu darajada ham o‘quvchilar kam foizlarni tashkil etdi. Bunday o‘quvchilarda matnni tushunishda qiynalishadi va asosiy ma’lumotlarni ajratishda yordamga muhtoj bo‘lishlari mumkin.

3-betarafman. Bu ko‘rsatkichda o‘quvchilarda 20 foizni tashkil etgan bu daraja shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda o‘qish savodxonli-

7-sinflarda o‘qish savodxonligi bo‘yicha diagnostika so‘rovnomasi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	16	17	18	19	20
5 – to'liq qo'shilaman	25%	32%	30%	30%	32%	30%	35%	30%	35%	30%	32%	32%	30%	25%	32%	30%	32%	35%	35%
4 – qo'shilaman	30%	28%	30%	30%	28%	30%	30%	30%	35%	30%	28%	30%	30%	30%	28%	30%	28%	30%	30%
3 – betarafman	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%	20%
2 – qisman qo'shilmayman	15%	12%	13%	13%	12%	13%	10%	13%	10%	12%	12%	13%	15%	10%	12%	12%	12%	10%	10%
1 – mutlaqo qo'shilmayman	10%	8%	7%	7%	8%	7%	7%	7%	7%	8%	8%	8%	7%	7%	8%	8%	8%	7%	7%

Izoh: Foizlar yig‘indisi har bir savol bo‘yicha 100% ga teng.

gi va matn yuzasidan birlamchi ma’lumotlari ham yo‘q ekanligi. Bunday o‘quvchilar bilan o‘qituvchi 0darajadan boshlab shug’ullanishi va o‘qish savodxonligi o‘zi nima ekanligini tushuntirishi kerak.

4-qo‘shilaman. Ushbu darajani tanlagan o‘quvchilarning nisbatan matnni tushunishi va o‘qish savodxonligiga ega ekanligini bildik. Bu o‘quvchilar murakkab matnlarni tushunadi va tahlil qila oladi.

5-to‘liq qo‘shilaman. Bu ko‘rsatkichda ham o‘quvchilar ancha yaxshi natijani ko‘rsatdi. Bunday o‘quvchilar matn borasida va o‘qish savodxonligi borasida chuqur bilimlari bor ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

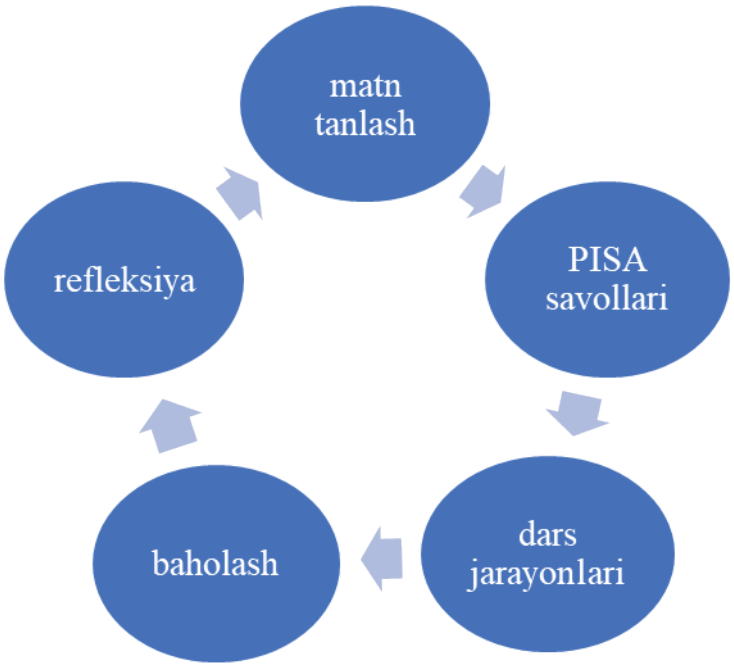
O‘quvchilardagi asosiy bo‘shliqlar aniqlanadi. Natijalar shuni ko‘rsatadik, 7-sinf o‘quvchilari orasida o‘qish savodxonligi darajasi bo‘yicha sezilarli tafovutlar mavjud. Bu borada biz har ikkala sinfga o‘qish savodxonligi, funksional savodxonlik va matn bilan ishlash kabi asosiy qoidalar bilan tanishtirib o‘tamiz. Chunki o‘quvchilarda o‘qish savodxonligi to‘liq shakllanmagan, lekin rivojlanish bosqichida. O‘quvchilardagi eng katta muommo tahlil qilish va xulosa chiqarish.

Bunday vaziyatda ona tili va adabiyot darsiga biz integratsiyalashgan modelni taklif qilamiz. Bu nima uchun kerak ona tili va adabiyot darslarida PISA tipidagi matnlarni kiritish o‘quvchilarni nafaqat funksional savodxonlikka va Xalqaro tadqiqotlarda yuqori natijalar ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Bu integratsiyalashgan sxemamiz diagnostika testidan so‘ng amalga kiritamiz.

1-bosqich: Matn tanlash va moslashtirish. Bu bosqichda PISA talabiga mos material yaratamiz. Matnlar ham badiiy va ilmiy-ommabop bo‘lishi zarur. Matnni 3darajaga moslashtirish zarur. 1. Oddiy tushunish savollari. 2. Tahliliy

7-sinflar uchun integratsiyalashgan model sxemasi

savollar. 3. Reflektiv (fikrlash) savollari. har bir matn va topshiriqni hayotiy vaziyatga yaqinalshtirish lozim.

2-bosqich: Topshiriqlarni integratsiya qilish. Bu bosqichda PISA formatidagi savollarni darsga kiritish lozim. Har bir matnga 3turdagi savol qo‘shish: 1. Axborotni topish; 2. Tushunish va talqin qilish; 3. Tahlil va baholash. Bu turdagi savollarni myrakkablik bo‘yicha ketma -ket joylashtirish kerak. Natijada PISA kompetensiyalariga mos topshiriqlar tizimi yaratiladi.

3-bosqich: Dars jarayonlarida qo‘llash. Bu yaratgan integratsiya jarayonini darsda qo‘llash lozim. Guruhlarda, individual va juftliklarda ishlatib ko‘rish kerak. Muhokama qismini yaratish har darsda, shunda o‘quvchilar passiv tinglovchidan, faol ishtirokchiga aylanadi.

4-bosqich: Baholash va Feedback. Olib borilayotgan jarayonning natijalarini o‘lchash vatahlil qilish lozim. O‘quvchilar xatolarini tahlil qilish va individual tavsiya berish lozim**.**

5-bosqich: Refleksiya. O‘quvchini fikrlashga o‘rgatish lozim, har darsda. Har darsda o‘quvchi “men nimani tushundim?”, “nimani qiyin deb topdim?” degan savollarga javob berish kerak. Shunda o‘quvchilarning metakognitiv ko‘nikmalari rivojlanadi.

Umuman olganda o‘qituvchilar har darsda kamida PISA uslubidagi topshiriq berish, savollarni oddiydan murakkabga o‘tkazish, tahlilga ko‘proq vaqt ajratishi muhim sanaladi. PISA dagi asosiy narsa raqamli savodxonlikka ham ega bo‘lishdir. O‘quvchilarga matn va topshiriqlarni raqamli texnologiyalar orqali o‘rgatish usuli ham zamonaviy yondashuvlatrdan biri hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan matnga oid topshiriqlar (interaktiv testlar, onlayn savol-javoblar, multimediya asosidagi mashqlar) o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshirish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish hamda mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [5]. An’anaviy qog‘ozli mashqlarga nisbatan bunday topshiriqlar o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi va ta’lim jarayonini shaxsiy ehtiyoj hamda qiziqishlarga mos ravishda tashkil etish imkonini beradi.

7-sinf o‘quvchilarini o‘qitishda raqamli interaktiv o‘qish, geymifikatsiya, muammoli

ta'lim va multimodal o'qitish metodlaridan foydalanish zamonaviy pedagogik va psixologik tadqiqotlar bilan asoslangan bo'lib, PISA baholash dasturida belgilangan o'qish savodxonligi kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi hamda ijobiy natijalarga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, PISA yondashuvini 7-sinfdan boshlab ona tili darslariga integratsiya qilish o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishda yuqori pedagogik samaradorlikka ega. Ushbu yondashuv o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish, ta'lim sifatini xalqaro talablarga moslashtirish hamda ularni kelajak hayotga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagoglarga tavsiya etiladi: ta'lim jarayonini faqat maktab darsliklari va ulardagi topshiriqlar bilan cheklab qo'ymaslik lozim. Har bir o'quvchi individual rivojlanish xususiyatlariga ega bo'lib, uning qiziqishlari va bilim darajasini inobatga olgan holda ona tili darslarida funksional savodxonlikni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston ta'lim tizimida o'quvchilarni faqat "matnni o'qish" emas, balki matn bilan faol aloqada bo'lish, ijtimoiy-ma'naviy va amaliy jarayonlarda o'z fikrini asoslab ifodalash kompetensiyasini shakllantirih zarurati bilan uyg'un keladi [7].

Shu sababli 7–8-sinflarda raqamli texnologiyalar yordamida integratsiyalashgan darslik metodikasini bosqichma-bosqich ishlab chiqish ta'lim sifatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Hozirgi 7-sinf ona tili darsligi mazmunan ancha mukammal bo'lsa-da, unda PISA metodik tizimi to'liq yoritilmagan, topshiriqlar baholash mezonlari bilan yetarli darajada integratsiyalashmagan, raqamli muhitga moslashtirilmagan hamda o'qituvchilar uchun PISA modeli asosida darsni tashkil etish mexanizmi to'liq ishlab chiqilmagan.

Xulosa o'rnida, o'rganishlar, o'tkazilgan so'vnoma natijalariga tayangan holda 7-sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olib, ona tili darslarida PISA yondashuvidagi matnlar bilan ishlash hamda raqamli platformalar orqali darsni tashkil etishning metodik modelini ishlab chiqish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Elkonin D. B. The Psychology of Preschool Children. – Cambridge, MA: MIT Press, 1971.
2. Ismailov A., Palvannazirov S., Ruziyeva Q., Uralova M. PISA o'qish savodxonligi. – Toshkent: O'zbekiston, 2025.
3. Mullis I. V. S., Martin M. O., Hooper M. PIRLS 2016 International Results in Reading. – Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, 2017.
4. OECD. PISA Reading Literacy Framework. – Paris, 2018
5. Rahmonova D. Sh. Raqamli ta'lim muhitida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirish. – Toshkent: Pedagogik ta'lim, 2021.
6. Toraqulov I. O'quvchilarning savodxonligini oshirishda PISA xalqaro baholash dasturi. – T.: Oriens .uz,2022.
7. Sharafiddinova I.X PISA tadqiqotlar asosida o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar// JARTES. – 2024.